

KÉPZŐMŰVÉSZETI SZEMLE.

A Múcsarnok őszi tárlata. — A nürnbergiek.

I.

A Múcsarnok ezévi őszi tárlatának színvonalát mindenekelőtt a tavaly elhunyt jászberényi festő, *Vágó Pál* kollektív kiállítása biztosította, amely oly méltón tüntette fel művészetének színmagyar, drámaian mozgalmas jellegét. Az érdeklődést elsősorban Szegedről felhozott óriási vászna, a *Szeged szebb lesz, mint volt* kötötte le, mely az épen félszázad előtti, 1879-iki tiszai árvíz alkalmával Szegedre tett emlékezetes királylátogatás egykorú megörökítése. Az előtött piactéren mindenütt a vészes elem pusztításának nyomai. A sujtottak dereglyéken, csónakokon elhelyezett csoportjaiban a hangulatok, temperamentumok egész skálája: keleti fatalizmus, zokogó kétségbeesés, felcsillanó remény, a helyzet szörnyűségét fel nem értő gyermeki gondtalanság. A jelenet felett az ég jobbról a leszakadásig komor, de balról előtűnik már a szakadozó felhők közül zöldeskéken az ég, mintegy a jobb jövő előhírnökéül. A kép közepét a király és kísérete foglalja el, a Pestről vele jött és helybeli előkelőségek, megannyi portré. Sajnos, nem jobbak, mint általában Vágó arcképei, aki e téren volt a legkevésbé jellemzetes. A főalakon meg épen valami bábszerű kifejezéstelenség ül, még testtartásában is. Egészében mégis Vágó ez ifjúkori s máris reprezentatív művében a legismertebb, legnépszerűbb magyar képek egyikét alkotta meg.

Nem mint arcképfestő, hanem mint az alföldi élet ábrázolója volt Vágó Pál igazán elemében. A Magyar Korona birtokában levő két remeke illusztrálta ezt a kiállításon leginkább. Egyik a *Kihajtás a legelőre*, mely egy juhnyáj rétreterelését ábrázolja reggeli napfényben. Benne van ebben a képben a magyar pusztá egész monumentalitása. A másik a *Jászberényi táj*, az alföldi ősz mélaságának és humorának mesteri kifejezése. Az érett tökökkel rakott szekér elakadt a vízben-sárban úszó úton, melynek széléről az esős ég alatt egy juhnyáj, csásija és komondoros pásztora bámulja.

A «magyar Détaille» nevet vívta ki magának Vágó lüktetően eleven, sőt szilaján mozgalmas huszárjeleneteivel. Közülük *A magyar huszárság diadalútja* c. triptichona a legnevezetesebb, mely az 1910. évi párizsi világkiállítás magyar pavillonjának volt falfestménye. E tárlaton a Ludovika Akadémia birtokában levő középső részt láthattuk.

Alsó részén balról egy bravúrosan eleven ménesterelés, azt jelezve: íme a legendáshírű magyar huszárság nyersanyaga, ezekből lesz a huszárló és huszár! Jobbról a multat idéző huszárok tábortűznél. Mintegy beszélgetésük megtestesüléséül jelenik meg fön a légben s vonul fel szinte végtelennek tetsző menetben a régi idők mindenféle uniformisába bujtatott huszárság, egy egész Hadak útja, az ellenállhatlan győzelem lendületével. Nagyszerű mozgalmasság és összefoglaló egység van *Budavár bevétele 1849-ben* című festményén is, melynek teljes hatását csak a méretek redukáltsága csökkenti. A magyar katonai dicsőségnek mindenetre Vágó volt egyik legihletettebb ábrázolója a festészet eszközeivel.

Egyéb figurális képein meglehetősen keresett, színpadias, így a *Húsvéti öntözésen* is. A genre-nemből még jobb alkotása a *Hazatérés a disznótorról*: a reggeli napfénytől előntött havas erdön egy muzsikaszó mellett hazatérő társaság szánkázik végig; rohanásukat az útszélről egy méla parasztanyóka nézi. *Menekültek* c. képén kapjuk talán művészete legmélyebben jellemzett figuráit, bár az úri menekültek és paraszti vendéglátók csoportja itt sem tud szorosabb, egységesebb kapcsolatba kerülni. Történeti képei erősen Munkácsy-hatásra vallanak, így a legkidolgozottabb, a *Magyarok Kíev előtt* című is, mely előtt lehetetlen nem gondolnunk Munkácsy *Honfoglalására*, ennek értékeit és fogatkozásait egyaránt értve. A kiállítás egy másik termében Vágónak egy rajzkollekcióját láthattuk, mely az «Osztrák-magyar monarchia írásban és képben» című díszmunka számára készült s a magyar élet sok tipikus jelenetét ábrázolja közvetlenséggel s az emlékezetbe benyomuló jellegzetességgel.

Egész termet töltöttek be e kiállításon *Spányik Kornél* művei, melyek közt az intérieur-témák az uralkodók, sok melegséggel, bensőséggel festve. Legkiválóbb köztük a *Mézeshetek*, Képzőművészeti Múzeumunk tulajdonában. Tájképein a színek édeskések, szinte valószínűtlenek. Szinyei-Merse hatása is meglátszik rajtuk. Oeuvre-jét arcképek és aktok teszik teljessé (*Aranyeső*).

A bizarrság benyomását keltik *Istokovits Kálmánnak* egész termet betöltő képei. Valószínűtlenül telített kék-zöld színben úszó képeivel talán a «magyar Greco» elnevezésre pályázik. Figurális képein mintha merőben tehetségén kívüli körben mozogna. Különösen érzik ez legnagyobb vászna, *Az aranyborjú imádása* előtt, mely széthulló fantazmagória, pathologikus alakokkal, az aranyláz monumentális kifejezése helyett.

Mihalovits Miklós gyűjteményes kiállításán a kreolszín aktok uralkodnak sablonos közepszerűséggel. Két passióképe inkább színészekről eljátszottság, mint megrendítő életszerűség benyomását teszi. Merev kiszámítottság rontja a *Krisztus sírjátétele* hatását; némileg Grünwald realizmusára emlékeztető *Kereszthordozásán* pedig a keresztény fel-

fogásba ütközően ábrázolja a Szűzanyát a hisztérikus kétségbeesés állapotában, vagyis a Stabat Mater szellemével ellenkezően. Egyik kép sem tartozik az igazi vallásos festészet körébe. Nem tesznek mélyebb benyomást *Páldy Aladár* és *Gy. Sándor József* nem egy rokonszenves vonással rendelkező, egészében mégis egyhangúságba vesző kollektív kiállításai sem.

Vágó képei mellett másik kiemelkedő értéke az őszi tárlatnak a magyar vízfestők és pasztellfestők gyűjteményes kiállítása volt, mely öt termet töltött be. Közülük az első retrospektív jellegű volt. E technikák másfél százados magyar multjából oly nevek szerepeltek itt, mint idősb Markó Károly, Barabás Miklós, Zichy Mihály, Keleti Gusztáv, Lotz Károly, Munkácsy Mihály, Székely Bertalan stb. Igaza van bevezető ismertetésében e rész rendezőjének, Baransky E. Lászlónak: a régebbiek művei is meglepően üdék, sokkal inkább megmaradtak eredeti szépségükben, mint a korukbeli olajfestmények. Székely Bertalan műveiből a nagyon vázlatosakat (freskótervezetek) el lehetett volna hagyni, mert csak útjában vannak annak a hatásnak, melyet kidolgozottabb, monumentális falkép-tervei (*Vérszerződés, Szent István felajánlja a koronát, Hunyadi János és Kapisztrán áldozása*), valamint poétikus tájképei (*A szadai völgy, Este jegenyével*) támasztanak bennünk.

A jelen termését magukban foglaló termekre térve: kiváló tudás tünteti ki *Nádlér Róbert* tájképeit; pleinaires közvetlenség van a kidolgozás gondossága mellett is *Komáromi Kacsz Endréné* csendéleti és egyéb képein; lelkes bensőség árad *Horváth József* műveiből, melyek közül a *Búcsúzás* (haldoklótól) méltán kapott kitüntetést; *Neogrády Antal* nem tesz le az édeskészségről temperáin sem. *Nagy Sándor* a tájhangulatoknak és a misztikának egyaránt mestere. Friss, ragyogó színekkel kapnak meg *Takách Béla* és *Páris Erzsébet* művei, kiváló finomságúak *Szlányi Lajos* tájképei. Méltán népszerűek *Edvi Illés Aladár* üde akvarelljei (rodostói, zalai motívumok); az Adria mesteri ábrázolásának bizonyul ezúttal is *Mendlik Oszkár*; rikító színeikkel inkább iparművészeti benyomást tesznek *Undi Mariska* képei. *Baransky E. László* kitűnő témát talált az ő súlyos előadása számára *Kubikosok* című képén, mely alighanem legjobb alkotása és méltán vette meg az állam.

De a tárlat összes képeinél jobban érdekelheti e folyóirat olvasóit annak szobrászati része, hiszen a *Prohászka Ottokár-szobor pályaműveit* nyújtotta. A pályázaton résztvettek kétségkívül több szempontból is igen nehéz feladat elé voltak állítva. Az egyik: az ábrázolandónak hatalmas, a jelen törpesége felé toronymagasságban kiemelkedő egyéniségében rejlik, melyet megdicsőülésszerű halála csak még inkább a földöntúliság magaslatára emelt. Ily lelki nagysághoz képzeletben föl-emelkedni s azt képzőművészeti alkotásban méltóképp éreztetni, valóban óriási feladat. A másik körülmény, amely szintén akadályt rejt, hogy — legalább is a köztudat számára — e géniusz elsősorban a szónoklat

útján fejezte ki magát. A szónoklás, prózában való kifejezés pedig könnyen eljut a teatralitás veszedelméhez. Az ily feladatnál a művészek különösen ajánlatos magát a Lessing ajánlotta ú. n. termékeny mozzanathoz tartania, vagyis az alakot nem akciója tetőfokán mutatni be, melyben már a túlzottság benyomását teszi, esetleg épen komikus színezettel, hanem inkább a skála alacsonyabb fokán maradvá, azt fejezni ki oly bensőséggel, hogy a néző szerencsésen elindított képzelete tudjon még hozzá csatolni, egész a teljes hatásban tetőződésig. A jelzett két nehézséggel diadalmasan megbirkózni a pályázók egyike sem tudott.

A verseny legértékesebb, legnemesebb eredménye *Damkó József*-nek Prohászktát az elmélyedés lelkiállapotában (architektúra nélkül) bemutató modellje. A meditáló alakból mélységes lelkiség árad; profilban is kitűnő s különösen jobbról tekintve, megdöbbenően hű. Persze kérdéses, hogy egy így felfogott Prohászka-alak kielégíthet-e minden jogos igényt; egy sablonosan szónokló alaknál azonban mindenesetre sokkal inkább. Ehhez az alakhoz képest Damkónak másik, a gesztikulálva szónokló Prohászktát ábrázoló tervezete sokkal kifejezéstelenebb. A szép talapzat (*Müller Tibor* műve) ellenére sem nyújt harmónikus hatást. *Kisfaludy-Strobl Zsigmond*nak kilendülő karokkal odaállított Prohászka-jában valami szeráfi hév van, de egészében mégis némi túlzottság is, s ami a főbaj, idegenszerűség benyomását teszi. Ez az idegenszerűség különben jellemző jegyül vonul végig — Damkó első alakját leszámítva — az összes pályaműveken. A Prohászktát kínáló sok tervezet közt jórészt hiába keressük magát Prohászktát. Kisfaludy-Stroblnak pályaműve különben, Damkó első modellje mellett, a pályázat másik legértékesebb darabjaul tekinthető. A többi tervezet, sajnos, többé-kevésbé mind arról tanuskodik, mennyire felülmulta a feladat a pályázók tehetségét, vagy legalább is dispositióját.

Horvay János pályaműve egyetlen húrját sem tudja érinteni Prohászka-émlékeinknek; merőben a feladat körén kívül álló jelenség ez. *Pásztor-Svábé* az elmerengés attitűdejében, *Szentgyörgyi Istváné* egy predikáló sablónos kifejezésével nem tesz mélyebb benyomást egy átlagos papszobornál. *Fülöp Elemér* szimbolikus tervezete gyönyörű elgondolású: Prohászktát mint összekötőt állítja elénk a kegyelem forrása, a Felfeszített és a bűnei-nyomorúságai terhe alatt roskadozó emberiség közt, de oly megoldással, melyben lecsökken a feladat szempontjából mégis főalaknak, Prohászkanak jelentősége. Őt markánsabbul kellett volna mintáznia; így alig több egy szelíd katechetánál. Viszont a Keresztfán vonagló helyzetben ábrázolt Üdvözítő a feladat szempontjából túlságosan realiztikus. *Csiszér János*nak «Praeceptor Hungariae» feliratú tervezete a Mária-kultusz jegyébe helyezi a szónokló Prohászka alakját, mely inkább hideg szabályosságot fejez ki, tűrhető hasonlósággal. A művet koronázó Madonna mellszobra a gyermek Jézussal szép és magyaros. Nem értéktelen tervezet, sőt van benne valami egyszerre

megkapó is. *K. Kovács Pál* tervezetén egy teljesen idegen alak szónoklatát hallgatja az élet «jövő-menői»-nek csoportja. *Sóvári János* egy mellét büszkélkedve kidüllesztő alakot óhajtana velünk Prohászkanak elfogadtatni. *Maugsch Gyula* a nagy püspöknek minden társadalmi rendhez szónokoló jelentőségét a különböző körökhöz tartozó, szinte naivul szabályosan elrendezett mellékalakokkal s egy sablonos taglejtésű főalakkal akarja kifejezni. *Hampel Károly* Prohászka udvariasan tessékeltő mozdulatával teljes tájékozatlanságra vall a feladattal szemben. A talapzat körüli alakok a kapcsolat nélküli széjjel-ácsorgás benyomását teszik. *Rápolthy Lajos* tervezetén (építészeti része *Péchy László*-tól) a püspök egyik kezével keresztet nyújt a térdelő Hungáriának, a másikkal megáld egy családanyát. A főalakon sehogysem tudunk ráismerni Prohászka. *Sztankó* elnagyolt, bizarr tervezete Prohászka a vigaszt keresőkötől környezve, velük egy síkon konverzáva ábrázolja. A hajótöröttek csüggedtsége jól ki van fejezve a környező alakokban, de a főalak itt sem nő fel a feladathoz, nem is szólva arról, hogy az egész nem emlékmű-jellegű elgondolás. Barokk dagályba helyezve a fokozott teatralitás benyomását teszi három tervezet: a *Sidló Ferenc—Pogány Móricé*, az *Orbán Antal—Siklódy Lőrincé* és a *Bory Jenőé*.

A Prohászka-szoborpályázat sivár eredménye beszédesen igazolja, hogy a magyar lélek mai lesújtottságában szobrászatunk is osztozik. Hogy nálunk a vallásos témájú művészi feladatok megoldása körül bajok vannak, azt néhány éve az ú. n. vallásművészeti kiállítás is mutatta és megerősíti ez a pályázat is. A jelen számára nyilván nem is való oly fontos feladat, mint a Prohászka Ottokár megörökítése, úgyhogy legjobb is volna levenni a napirendről. Prohászka vetése, hisszük, fejlődik, érik a magyarság lelkében. Ha majd eljő aratásának ideje, az bizonyára ki fogja növelni az ő méltó szobrászatát, egy új Fadruszt is.

II.

Ugyancsak a Múcsarnokban rendezték november havában a nürnbergiek kiállításukat, amellyel a tavaszkor Nürnbergben rendezett magyar képzőművészeti kiállítást viszonyozták. A kiállításból az első nagyterem a nürnbergi művészet multját tárta fel; a túlnyomóan nagyobb rész — 12 terem — pedig az ottani jelenlegi művészetből hozott bő termést. Mind a régi, mind a mai nürnbergi művészetből határozottan domborodik ki a németiség frank ágának elsősorban élesen jellemző, rajzoló jellege, a forma- és színérzéknek fogyatékosága mellett. Ez utóbbi eredményeket a sváb ág képviseli, Augsburg székhellyel. Ez a megállapítás igaz marad, sőt a legszembeszökőbb lesz, ha a két irány legpregnánssabb képviselőit: Dürert és az ifjabb Holbeint állítjuk egymással szembe.

A történeti rész legnagyobb neve természetesen *Dürer Albert*

volt, akinek azonban legnevezetesebb alkotásai Münchenben, Berlinben, Bécsben, Firenzében stb. lévén, azokat persze el sem hozhatták a jó nürnbergiek. Láthattuk mégis a magyar vérből sarjadt legnagyobbjuktól két császár portréját, a *Nagy Károlyt* és *Zsigmond királyunkat* ábrázolót. Az első, bár inkább a ragyogó császári ornátus illusztrálására készült, erőteljes monumentalitást sugároz, melyhez képest bágyadt, megtört jelenség az öreg Zsigmond császár. Dürernek e képei természetesen nem foghatók az ő modell után készült, lenyűgözően élethű portréihoz. Elhozták továbbá *Mindenszentek* című, zsufoltóságában is mélyeséges hatást tevő remekének egy modern, eleven színhangulatú másolatát abban a pompás renaissance-ízlésű keretben, melyet Dürer terve után faragott ki Nürnberg legnagyobb faragó szobrásza, Veit Stoss, aki a maga középkorias naturalizmusát is belevegyítette a Dürer előrajzolta olaszos formák közé. A *négy apostol* régi kópiáját azonban alighanem felesleges volt elhozni, a müncheni eredetiek nagyszerűségéről annyira nem adnak fogalmat.

A retrospektív rész másik vonzóereje Dürer mellett az u. n. *Nürnbergi Madonna* volt, ez a világszerte népszerű XVI. századi fából faragott szobor (Pesten is van néhány másolata), mely a Szűzanyát összekulcsolt kezekkel, fölfelé irányzott tekintettel, tengerzöld köpenyben ábrázolja. Bár így az alakot nyilván a Keresztfára föltekintő helyzetben kell elgondolnunk, arcán mégis valami andalító báj, szinte elragadtatás van, mintha keblét nem az anyai győtrelem, hanem az emberiség megváltásán érzett felsőbbrendű öröm töltené be. Ruházatának természetes, festői redővetése kétségkívül Nürnberg legkitűnőbb ércöntő szobrászainak, a renaissance ízlésében dolgozó Vischereknek körébe utalja, Veit Stoss ilyet nem nyujthatott volna, mint az itt kiállított, tőle származó Madonnával való összehasonlítás is igazolja. Az ő faragókésének még öncél a redők minél kilendülőbb, megduzzasztottabb kanyarítása, az egyszerű természetesség helyett. A sugárzó anyai boldogság kifejezéséhez azonban, ugyancsak e Madonnának tanúsága szerint, kitűnően értett. Örömmel láttuk a XVI. századi *Labenwolf Pongrác* Libás emberének (*Gänsemännchen*) famodelljét, mely bronzba öntve Nürnberg egyik közkútját díszíti s a város egyik legnépszerűbb figurája. Realizmus és humor árad ebből a miniatűr arányaiban is pompásan életelevení emberkéből. A Dürer előtti s az őt követő festészet Wolgemut, Kulmbach, Baldung Grien és mások műveivel tanulságosan, bár épen nem a legnevezetesebb alkotásokkal volt képviselve. Legnevezetesebb köztük *Hans Baldung Grien* Szent Sebestyén-oltára volt, melyen már szép tájkép foglalja el az aranyozott háttér helyét s alakjaiban is markáns nagyszerűség van. Kedves gesztusa volt a kiállítás rendezőjének, Schultzs nürnbergi múzeumigazgatónak, hogy a magyar származású és náluk elhunyt rembrandtista festőnek, a XVIII. századi *Kupeczky János*nak Nürnberg városa birtokában levő nyolc arcképét is

kiállította. A művész önarcképe (fuvolával) s az állítólagos I. Rákóczi Ferenc arckép a legjobbak köztük, amaz az életvidorság, ez a kuruc dac és borongás kifejezésével. Ki volt állítva e teremben Nürnberg ajándéka is a magyar államnak: egy aranyozott ezüst serleg a XVII. század elejéről, *Hans Endres*nek barokk jelleg mellett is izlésesen karcsú műve. Hogy e terem a búbajos nürnbergi milió nélkül, sőt tagadhatlan szegényességében, jórészt inkább csak művészettörténeti, mint abszolút esztétikai jelentősége mellett is hatott, ez bizonyára a legszebb bizonyítéka a régi frank művészet jellemzettségében felhalmozott őserőnek.

A Nürnberg mai művészetét bemutatott szobáknak anyaga felett természetesen nincs módunk teljességre törekvő seregszemlét tartani. Így csak a szerintünk legértékesebb vagy legalább is legjellemzőbb jelenségek néhányának felemlítésére szorítkozunk.

Monumentális jellemző és komponáló erő ragad meg *Schiestl Rudolf* leegyszerűsített rajzú képein (Zarándokok, egy asszony- és egy leányportré.) Ugyancsak benne érte meg a régi Nürnberg nagyszerű művészi nyilvánulása, a fametszet is, legértékesebb mai újravirágzását. A komor fantasztikumnak épügy kítűnő ábrázolója (A halál Baselben c. sorozata, Boldogtalan pár), mint az idilli bájnak, amit Éneklő pásztor, Fiatalság és öregség című, továbbá néhány, humoros jelenetet ábrázoló lapján kívül főképp Mária az erdőben című, andalítóan szép színes fametszete tanúsít. *Ort Georg* sokat rak be a bölcselő elemből olykor valószínűtlen képeibe, melyek csak úgy roskadoznak az eszmék súlya alatt, mintha egy német filozófiaprofesszor festette volna őket. Akt elég kevés volt e kiállításon, annál több az egészséges természetérzékéről tanuskodó tájkép. A java terméshez tartoznak: *Bach* Andrástól az Esős nap, *Gradel* Hermanntól a Taunusvidék (fiatal zöldben), *Claus* Gáspártól Meersburg este; továbbá *Dzbanski* Sixtus téli képei és *Schmidt-Helmbrechts* svájci tájai. *Dzbanski* Este a mezőn című szántási jelenetén Rosa Bonheure emlékeztető nagyszerűség van; *Schmidt-Helmbrechts*nek A moritzbergi templom című képe pedig a hely ihletett kifejezése. Azonban sajnos, elég sűrűn láthattunk példákat az aberrációra, elnagyolásra, sőt egyenesen torzra is, még emelkedett témákkal kapcsolatban is, így *Gering* Andrásnak Judás csókja című, öt részből álló kolosszális méretű falifüggöny-tervezetén.

Nagyobb részében lehangoló látvány volt a mai nürnbergiek szobrászati kiállítása. Az anatómia megcsúfolásának szinte hihetetlen eseteivel találkozhattunk itt. Női aktjaik közül akárhány a kirakati divatbábok benyomását teszi, így *Müller* Hans Sétáló nője is, mely pedig itt is marad ajándékba. Mégis formaszépség, jó kompozíció, emelkedett nemesség tünteti ki *Kittler* Fülöp alkotásait (Krisztus sirtása, Gyászoló). A portréfejek csoportjában is akad a sok eredetieskedő közt néhány sikerült. De nem lehetünk elragadtatva a mai nürnbergiek modern építészeti tervezeteitől és iparművészeti darabjaitól sem.

A régítől mindenáron való eltérés szinte mániákusan s a tehetetlenségig mutatkozik bennük. Igazi falanszter-építészet ez, melyért aligha adná oda az egészséges ízlés a régi Nürnberg gótikus és renaissance szépségeit. S a régi stílusos nürnbergi bútorok, de még a kedves norinbergi játékszerek is milyen torz utódokban folytatódnak! Alig hinnők, hogy Nürnbergben sok gyerek játszanék az ilyenekkel! Pedig a részletekben elég sok finomság is van iparművészetükben elvesztegetve.

Dürer városának mai művészete általában a vergődő keresésnek s ennek során az elég sokféle eltévelyedésnek képét is mutatja. A világra szóló művészettől távol esik, sőt lépten-nyomon kiütkezik belőle a kisvárosi jelleg is. Mindenesetre kár volt magasabb szempontú kiválogatás nélkül idehozni. Hátramaradottságunk érzését nem kelti föl. Sőt!

Temesi Pál.